

สิทธิชุมชนกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมของ อีลินอร์ ออสโตรม  
Community Rights and Common-pool Resources-CPRs  
by Elinor Ostrom

Received 19 August 2025

Revised 6 December 2025

Accepted 15 December 2025

เพ็ญประภา ภัทรานุกรม<sup>1\*</sup>

Phenprapha Pattaranukrom<sup>2\*</sup>

**บทคัดย่อ**

บทความวิชาการนี้ต้องการนำเสนอแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนตามแนวคิดของ “อีลินอร์ ออสโตรม” (Elinor Ostrom) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันหญิงรางวัลโนเบลคนแรกของโลกที่ได้นำเสนอแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนเพื่อตอบโต้ว่าทฤษฎีหลักที่ปฏิเสธสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วมโดยชุมชน และได้เสนอองค์ประกอบในการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนไว้ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) การระบุขอบเขตที่เกี่ยวข้อง (2) ความสอดคล้องของกฎระเบียบต่างๆ (3) การเปิดกว้างและการกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกัน (4) การกำกับติดตามและสอดส่องดูแล (5) การลงโทษผู้ละเมิดกฎระเบียบจากเบาไปหาหนัก (6) กลไกการจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพ (7) สิทธิในการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนจะต้องได้รับการยอมรับจากภาครัฐหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และ (8) การเชื่อมโยงชุมชนสู่ระบบที่ใหญ่กว่า ทั้งนี้ชุมชนต้องถึนควรมีสื่อธิในการจัดการทรัพยากรร่วมด้วยตนเอง โดยรัฐต้องให้การยอมรับพร้อมกับถ่ายโอนอำนาจแก่ชุมชนเป็นผู้ดูแลทรัพยากรดังกล่าว

---

<sup>1</sup> รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ ประเทศไทย

<sup>2</sup> Associate Professor Dr., Lecturer of Faculty of Social Administration, Thammasat University, Bangkok, Thailand.

\*Corresponding author, E-mail: phenprap@tu.ac.th

ร่วมกันสอดคล้องกับการบริหารท้องถิ่นแบบใหม่ที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลชุมชนตนเองอย่างเข้มแข็งเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

*คำสำคัญ:* การจัดการทรัพยากรร่วม, สิทธิชุมชน, การพัฒนาชุมชน

### Abstract

This academic article revisits a concept of Common-pool Resources-CPRs as Elinor Ostrom's approach, The world's first female Nobel Prize-winning American economist who proposed the concept of Common-pool Resources management. The concept is to counter the mainstream discourse that denies community rights, which is comprised of eight components—these are (1) boundaries, (2) congruence, (3) collective choice arrangements, (4) monitoring, (5) graduated sanctions, (6) conflict resolution mechanism, (7) minimal recognition of rights, and (8) nested enterprises. It emphasizes community rights to manage their common resources by government acceptance with decentralization as the concept of new local governance to promote people participation for sustainable community development.

*Keywords:* Common-pool resources, Community rights, Community development

### บทนำ

“ทรัพยากรร่วม” ในชุมชน หมายถึง ทรัพยากรที่สมาชิกในชุมชนมีสิทธิอันชอบธรรมในการใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ ทรัพยากรร่วมดังกล่าวมีได้อยู่ภายใต้การครอบครอง หรือเป็นกรรมสิทธิ์ของใครคนใดคนหนึ่ง

ตัวอย่างของทรัพยากรร่วมในชุมชน ได้แก่ ป่าไม้ ภูเขา ทะเล ป่าชายเลน ชายหาด แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง น้ำใต้ดิน หรือทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ในสังคมก่อนทุนนิยม (Pre capitalist society) ซึ่งเป็นสังคมในยุคที่มีทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ประชากรในชุมชนมีจำนวนน้อย ดังนั้นแรงกดดันและการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งการครอบครองทรัพยากรธรรมชาติจึงมีไม่มากนัก หรือมีแต่ก็ยังไม่เข้มข้นมากนัก ทั้งนี้ทรัพยากรธรรมชาติในสังคมยุคโบราณนั้นถือเป็นทรัพยากรร่วมแทบทั้งสิ้น เว้นแต่ที่ดินที่บุคคลครอบครองเพื่ออยู่อาศัย ปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ของครอบครัว แต่เมื่อระบบเศรษฐกิจทุนนิยมแบบการค้าสมัยใหม่ก่อรูปและขยายตัวขึ้นพร้อมๆ กับการเพิ่มของจำนวนประชากร ส่งผลให้เกิดการบุกเบิก จับจองที่ดินเพิ่มขึ้น เพื่อขยายพื้นที่ทางการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ของครัวเรือน นำไปสู่สภาวะทรัพยากรขาดแคลน เกิดการพิพาทและแย่งชิงทรัพยากร มีการสร้างระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลที่ชัดเจนภายใต้ระบบที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติกลายเป็นสินค้าอย่างสมบูรณ์ เกิดการแย่งชิงเพื่อการยึดครองทรัพยากรร่วมที่ชุมชนเคยใช้ประโยชน์ร่วมกันมาเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวกันอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตามสิ่งที่ผิดในสิ่งที่ชนบท กลับพบว่าในปัจจุบันการใช้ทรัพยากรร่วมในชุมชนชนบทยังคงปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมาก ดังนั้นบทความนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อมีส่วนร่วมในการอภิปรายเชิงหลักการ ในรูปแบบ Integrative reviews ซึ่งเป็นการทบทวนวรรณกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้ที่ได้รับความนิยมโดยบูรณาการความรู้เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ที่สนใจถึงความเป็นไปได้ในการใช้ทรัพยากรร่วม (Common pool resource) ของชุมชนสมัยใหม่ว่ามีความเป็นไปได้หรือไม่ และชุมชนควรมีวิธีการจัดการทรัพยากรร่วมดังกล่าวอย่างไร

ในกรณีของประเทศไทยนั้น จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาของประเทศไทยผ่านประสบการณ์การพัฒนาประเทศตามแนวทางตะวันตกมามากกว่าครึ่งศตวรรษ และการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก เฉกเช่นที่ผ่านมานั้น ส่งผลให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของประเทศอย่างมากมายมหาศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้ สัตว์ป่า แม่น้ำ ลำคลอง ป่าชายเลน

ทะเล และชายหาด ทรัพยากรร่วมเหล่านี้จำนวนมากถูกเอกชนยึดครองเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล รวมถึงการบุกเบิกที่ดินว่างเปล่า และที่ดินที่เป็นของรัฐในรูปแบบต่างๆ ที่ประชาชนในประเทศควรจะได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันมาเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว เพื่อตอบสนองกลุ่มทุนขนาดใหญ่และนักการเมืองเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นการบุกกรุกที่ดินเพื่อการเกษตรขนาดใหญ่ การบุกกรุกที่ดินเนินเขาเพื่อทำโรงแรมรีสอร์ต หรือสนามกอล์ฟ หรือการถางป่าโกงกางเพื่อทำบ่อเลี้ยงกุ้ง รวมถึงการล่าสัตว์ป่าและตัดไม้โดยไม่ได้รับอนุญาต การปิดกั้นชายหาดสาธารณะเพื่อเป็นพื้นที่ส่วนบุคคลของโรงแรม เป็นต้น

ในอดีตพื้นที่ที่เป็นทรัพยากรร่วมในชุมชน ถือว่าเป็นพื้นที่สาธารณะที่ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งอาหาร ผืนป่าที่เป็นแหล่งพืชพันธุ์ไม้และสัตว์ป่าต่างๆ ท้องทะเล ชายหาดสถานที่พักผ่อน หรือแหล่งเรียนรู้ของชาวบ้าน โดยไม่มีใครอ้างเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว หากแต่เวลาผ่านไป สภาวะการเสื่อมสลายของทรัพยากรร่วมของชุมชนอันเป็นผลมาจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นการกอบโกย หรือการผลิตเพื่อขาย ส่งผลให้รัฐบาลหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมีความเชื่อว่า ทรัพยากรร่วมในชุมชนนั้นอยู่เหนือความสามารถในการจัดการของชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากภายในชุมชนมิได้มีการมอบหมายให้บุคคลใดเป็นผู้รับผิดชอบ หรือดูแลทรัพยากรร่วมนั้นอย่างชัดเจน ก่อให้เกิดความคลุมเครือ และเป็นช่องว่างให้ชาวบ้านที่ค้ำนึ่งถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวเข้าไปตัดดวงสิ่งที่มีค่าจากทรัพยากรร่วมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้เกิดความขัดแย้ง แย่งชิงทรัพยากรและเป็นที่มาของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรร่วมดังกล่าว

ภายใต้วาทกรรมหลักของภาครัฐที่เชื่อว่าชาวบ้านไม่สามารถจัดการทรัพยากรร่วมนี้ได้ ได้ครองงำชุมชนวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไว้อย่างแน่นหนา หากแต่ “อีลินอร์ ออสโตรม” (Elinor Ostrom) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันหญิงรางวัลโนเบลคนแรกของโลกจากผลงานการวิเคราะห์นโยบายเศรษฐศาสตร์ภาครัฐ (Economic governance) ที่เกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากร

และเชื่อมั่นในการจัดการตนเองของชุมชน ได้ออกมาประกาศทวนกระแสด้วยความเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่จำเป็นจะต้องอาศัยอำนาจรัฐหรือกลไกตลาดเสมอไป หากแต่ชุมชนสามารถทำให้การจัดการทรัพยากรร่วมโดยชุมชนเองเกิดขึ้นได้ผ่านการร่วมมือกัน (Collective actions) ในชุมชน ดังนั้น จึงควรนำทรัพยากรร่วมมาให้ชุมชนบริหารจัดการ ดีกว่าจะรวมศูนย์ให้อยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานภาครัฐหรือโอนไปให้ภาคเอกชนเป็นผู้จัดการ แนวคิดดังกล่าวของออสโตรมได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเธอได้ทำการพิสูจน์โดยการลงพื้นที่ในชนบทที่ห่างไกลหลายๆ แห่ง ผ่านการทำวิจัยและทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนาทฤษฎีนี้ให้มีความหนักแน่นและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น จากผลการทำอย่างเข้มแข็งของเธอส่งผลให้เธอได้รับรางวัลโนเบลในสาขาเศรษฐศาสตร์ ปี ค.ศ.2009 ด้วยผลงานอันยอดเยี่ยมที่ชื่อว่า “Governing the Common’ (Ostrom, 1994) ซึ่งเป็นผลงานที่ให้การยืนยันอย่างหนักแน่นถึงความสามารถของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรร่วมกันด้วยตัวเอง โดยแนวคิดเบื้องหลังและวิธีการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน โดยอีลินอร์ ออสโตรม ได้นำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบทั้งในเชิงทฤษฎีและการสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ส่งผลให้หนังสือเล่มนี้ได้รับการยอมรับและมีการนำไปอ้างอิงกันอย่างกว้างขวางมากที่สุดเล่มหนึ่งจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น บทความนี้จึงต้องการทบทวนมโนทัศน์ “การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน” โดยมีองค์ประกอบของบทความ ประกอบด้วย มุมมองการปฏิเสศการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน แนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมโดยชุมชนของ อีลินอร์ ออสโตรม (Elinor Ostrom) และวิพากษ์ข้อจำกัดของแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมโนทัศน์ในการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนโดยอีลินอร์ ออสโตรมที่ได้มุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อทำการศึกษานี้อย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนานมากกว่า 40 ปี ในการสนับสนุนให้ชุมชนมี

สิทธิในการจัดการทรัพยากรร่วมอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน

### มุมมองการปฏิรูประบบการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน

มุมมองเกี่ยวกับ “การจัดการทรัพยากรร่วม” ที่เป็นกระแสหลักซึ่งเป็นแนวคิดที่เชื่อว่าชุมชนไม่สามารถจัดการทรัพยากรร่วมได้ด้วยตนเอง วาทกรรมดังกล่าวประกอบด้วย 3 แนวคิดหลัก (Poteete et al., 2009) ได้แก่ (1) แนวคิดโศกนาฏกรรมของทรัพยากรร่วม (The tragedy of the commons) (2) แนวคิดเกมการตัดสินใจแบบเอาตัวรอดของนักโทษ (The prisoner’s dilemma game) และ (3) แนวคิดตรรกะของการกระทำร่วม (The logic of collective action) และแม้ว่าทั้ง 3 แนวคิดจะให้ความสนใจในเรื่องที่ต่างกัน และเกิดขึ้นในห้วงเวลาและสถานที่แตกต่างกัน แต่ทั้ง 3 แนวคิดต่างมีการให้ตรรกะที่สอดคล้องไปในทางเดียวกันและหนุนเสริมกัน ดังจะได้นำเสนอทีละแนวคิดตามลำดับดังนี้

1) **แนวคิดโศกนาฏกรรมของทรัพยากรร่วม (The tragedy of the commons)** เป็นแนวคิดที่เสนอโดย Hardin (1968) เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าทรัพยากรร่วมในอดีตมีอยู่เป็นจำนวนมาก และไม่เคยมีปัญหา เนื่องจากประชากรในยุคสมัยนั้นมีจำนวนน้อยจึงสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมได้อย่างไม่จำกัด แต่เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงปัจจุบันจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างมาก ส่งผลให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรร่วมจนกระทั่งเสื่อมโทรมและไม่สามารถฟื้นตัวกลับเข้าสู่สภาวะปกติได้อีก ดังที่ Hardin ได้แสดงตัวอย่างในกรณีของวัวไบซันในทวีปอเมริกาเมื่อประมาณร้อยห้าสิบปีที่ผ่านมาก็สามารถฆ่าวัวไบซันอเมริกาใต้ โดยคัดเอาเฉพาะลิ้นเพื่อเป็นอาหารเย็นและทิ้งส่วนที่เหลืออื่นๆ ทั้งหมด โดยที่พวกเขาไม่ได้ตระหนักถึงความสิ้นเปลืองแม้แต่น้อย จนในปัจจุบันวัวไบซันมีเหลืออยู่เพียงไม่กี่พันตัวเท่านั้น ดังนั้น Hardin จึงเชื่อว่าหากปล่อยให้ใครๆ ต่างก็สามารถเข้าไปแสวงหา

ประโยชน์ทรัพยากรได้อย่างไม่จำกัด ก็จะส่งผลให้ทรัพยากรร่วมถูกทำลายในที่สุด นอกจากนี้เขายังได้ยกตัวอย่างในกรณีของทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ในประเทศแอฟริกาซึ่งใครๆ ต่างนำสัตว์ไปปล่อยเพื่อให้กินหญ้า ซึ่งแต่ละคนต่างได้รับประโยชน์ ขณะเดียวกันเมื่อเวลาผ่านไปพวกเขาต่างต้องการรับประโยชน์ให้มากกว่านี้ อันนำไปสู่การเพิ่มจำนวนสัตว์เลี้ยงมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนในที่สุดทุ่งหญ้าถูกวัวกินจนกลายเป็นทะเลทรายและไม่สามารถฟื้นตัวได้อีกต่อไป

ดังนั้น Hardin (1968) จึงได้นำเสนอแนวคิดที่น่าสนใจว่า หากประชาชนมีเสรีภาพในทรัพยากรร่วมในที่สุดหายนะก็จะเกิดขึ้นกับทุกคน (Freedom in the commons brings ruin to all) เมื่อเป็นเช่นนี้ เขาจึงได้ตั้งคำถามต่อทรัพยากรร่วมที่ใครต่อใครก็สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้นั้นว่า รัฐควรจัดการทรัพยากรร่วมเหล่านั้นอย่างไรดี เนื่องจากที่ผ่านมาชาวบ้านโดยทั่วไปยึดถือประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ดังนั้นจึงไม่สนใจผลกระทบที่จะเกิดตามมา ความมั่งง่ายและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวได้ส่งผลให้พวกเขาเข้าไปเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากทรัพยากรร่วมที่ไร้เจ้าของเหล่านั้น จนกระทั่งตกอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ ชาวบ้านทุกคนต่างมุ่งตักตวงผลประโยชน์ในระยะสั้น ทำให้มองข้ามปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดในระยะยาว ซึ่งแน่นอนที่สุดภายใต้บริบทดังกล่าวผลประโยชน์ระยะสั้นของแต่ละคนย่อมขัดแย้งกับผลประโยชน์ในระยะยาวที่ทุกคนมีส่วนร่วมกัน ดังนั้นหากวิเคราะห์ถึงรากฐานความคิดของ Hardin จะพบว่าแนวคิดของเขาวงอยู่บนพื้นฐานคติแบบเดียวกับ Adam Smith นักเศรษฐศาสตร์แนวตลาดเสรีที่ได้รับการยอมรับจากทั่วโลก โดยมีความเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจที่มีเหตุผลทำให้มนุษย์ตัดสินใจดำเนินการต่างๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดของตนเองเสมอ

อย่างไรก็ดีความแตกต่างระหว่าง Hardin กับ Smith ก็คือ ในขณะที่ Smith เชื่อว่าการแสวงหาประโยชน์ผ่านกิจกรรมการซื้อขาย จะมี “มือที่มองไม่เห็น” (Invisible hand) เข้ามาจัดการเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ

สามารถปรับตัวสู่ดุลยภาพได้ในที่สุด อันตรงกันข้ามกับการแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรร่วม ซึ่ง Hardin ให้การยืนยันว่าชาวบ้านทุกคนต่างแข่งขันกันเพื่อครอบครองทรัพยากรสิ้นมีค่า โดย “มือที่มองไม่เห็น” มิได้มีหน้าที่ในการจัดระเบียบเมื่อเป็นเช่นนี้ส่งผลให้ทรัพยากรร่วมที่ไม่มีคนรับผิดชอบ ต้องเสื่อมสลายและสูญหายไปอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ในที่สุด (Ostrom, 1994)

**2) แนวคิดเกมการตัดสินใจแบบเอาตัวรอดของนักโทษ (The prisoner's dilemma game)** แนวคิดนี้เชื่อว่า คนเราถ้าอยู่ในกลุ่มเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน หากทุกคนร่วมมือกันย่อมก่อประโยชน์ให้แก่ทุกฝ่าย อย่างไรก็ตามในบางสถานการณ์ อาจพบว่า ประโยชน์ส่วนบุคคลไม่สอดคล้องกับประโยชน์ร่วมของส่วนรวม อันเป็นสาเหตุให้คนที่มิได้คำนึงถึงผลดีที่ตนจะไม่ร่วมมือกับสมาชิกกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออยู่ในสถานการณ์กดดันที่สมาชิกขาดการติดต่อสื่อสารต่อกัน และหากเขาคิดว่า การเปลี่ยนไปเข้าข้างฝ่ายตรงข้ามอาจทำให้ตนได้รับประโยชน์มากกว่า

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ สมมติให้มีผู้ร้าย 2 คน ถูกตำรวจจับด้วยข้อหาร่วมกันปล้นธนาคารซึ่งเป็นคดีอาชญากรรมประเภทรุนแรง แต่ตำรวจมีหลักฐานเพียงเล็กน้อยที่จะพิสูจน์ได้ว่าทั้งคู่มีความผิดในสถานเบาเท่านั้น โดยไม่สามารถเชื่อมโยงไปสู่การเอาผิดในข้อหารุนแรงได้ ทางตำรวจจึงนำคนร้ายทั้งสองไปขังโดยแยกออกจากกันคนละห้อง เพื่อป้องกันมิให้ผู้ถูกกักขังทั้งสองมีโอกาสสื่อสารระหว่างกัน หลังจากนั้นจึงทำการสอบสวนทีละคนพร้อมๆกับยื่นข้อเสนอต่อผู้ต้องสงสัยดังนี้ (1) หากคนหนึ่งสารภาพจะถูกกันไว้เป็นพยาน และถ้าอีกคนหนึ่งยังคงปากแข็งไม่รับสารภาพก็จะติดคุกเต็มเพดานสูงสุด สมมติให้เป็น 10 ปี ส่วนผู้ที่ถูกกันไว้เป็นพยานก็จะไม่ต้องรับโทษ (2) หากทั้งคู่ยอมรับสารภาพก็จะถูกติดคุกคนละ 5 ปี และ (3) หากทั้งคู่ปฏิเสธ ซึ่งหมายถึงไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะเอาผิดกับทั้งคู่ด้วยข้อหาที่รุนแรงได้ ก็จะติดคุกด้วยข้อหาเล็กน้อยเพียงคนละ 1 ปี

แนวคิดนี้มีฐานคิดว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีเหตุผลและมุ่งหมายแสวงหาประโยชน์สูงสุด ในกรณีนี้จึงมีแนวโน้มสูงที่ผู้ต้องหาที่มีเหตุผลจะตัดสินใจแปรพักตร์ โดยการรับสารภาพเพื่อให้ตัวเองรับโทษน้อยที่สุด ในแง่ปัจเจกการตัดสินใจของเกมได้ว่า มีความเป็นไปได้สูงที่ทั้งคู่จะรับสารภาพให้ตัวเองได้รับประโยชน์สูงสุด ดังนั้นจึงสรุปอย่างไม่เกินเลยได้ว่า แม้แนวคิดนี้ศึกษาในปรากฏการณ์ที่แตกต่างไปจากกรณีของ Hardin แต่แนวคิดทั้งสองได้นำไปสู่ข้อสรุปแบบเดียวกัน กล่าวคือ ทั้งสองมีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนต่างเป็นผู้มีเหตุผล ซึ่งความมีเหตุผลดังกล่าวปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในกรณีของแต่ละคนต่างเลือกใช้วิธีที่จะทำให้ตนได้รับประโยชน์สูงสุด อย่างไรก็ตามเหตุผลสำหรับแต่ละคนนั้น มักเป็นวิธีที่ไร้เหตุผลสำหรับส่วนรวมอยู่เสมอ (Ostrom, 1994)

**3) แนวคิดตรรกะของการกระทำร่วม (The logic of collective action)** เสนอโดย Olson (1965) ในผลงานที่มีชื่อเสียง ‘The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups’ หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอโมเดล “การกระทำร่วม” (Collective action) ซึ่งหมายถึงการกระทำประกอบด้วยคนหลายคนในการร่วมมือกันดำเนินงาน และในการกระทำดังกล่าวนั้น สมาชิกที่เข้าร่วมทุกคนจะต้องแบกรับต้นทุนร่วมกัน เช่น แรงงาน เงินทุน เครื่องมือ หรืออุปกรณ์ต่างๆ เป็นต้น และหากการกระทำร่วมดังกล่าวประสบความสำเร็จก็จะส่งผลให้ทุกคนได้รับประโยชน์ร่วมกัน Olson เรียก “ประโยชน์ร่วม” ดังกล่าวนี้อันว่า “ทรัพย์สินสาธารณะ” (Public goods) อันหมายถึงทรัพย์สินที่เอื้อประโยชน์ให้แก่สมาชิกทุกคน หรือทรัพย์สินที่สมาชิกทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้

อย่างไรก็ดี ด้วยแนวคิดนี้ Olson มองว่าการกระทำร่วมทุกครั้งมักจะมี Free riders อันหมายถึง สมาชิกที่พยายามปฏิเสธที่จะแบกรับต้นทุนของการกระทำร่วม แต่ถ้าหากการกระทำร่วมดังกล่าวประสบความสำเร็จ สมาชิกเหล่านี้ก็จะได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาคกับสมาชิกอื่นๆ เช่น ในการเดินขบวนประท้วงเพื่อเรียกร้องขอเพิ่มค่าจ้าง ก็จะมีคนงานไม่มากนักน้อย

ที่ไม่เข้าร่วมในการเดินขบวนดังกล่าว ซึ่งแน่นอนที่สุดหากการเดินขบวนประท้วงบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ก็จะทำให้ค่าจ้างของผู้ไม่เข้าร่วมขบวนเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งไม่แตกต่างไปจากผู้เข้าร่วมเดินขบวนทั้งหลาย Free riders นั้นมิได้เป็นบุคคลที่น่ารังเกียจ เพราะเมื่อวิเคราะห์อย่างถึงที่สุดจะพบว่า แท้จริงแล้วพวกเขาเป็นปฏุชนธรรมดาเหมือนกับคนทั่วไป ที่กระทำการต่างๆ โดยยึดถือเหตุผล ซึ่งก็คือการกระทำเพื่อผลประโยชน์สูงสุดของตนเอง การเป็น Free riders ทำให้เขาไม่ต้องลงทุนใดๆ แต่ได้รับประโยชน์เหมือนกับผู้ร่วมแบกรับต้นทุนในการลงแรงหรือออกเงินในการขับเคลื่อนกิจกรรมเช่นกัน

เมื่อเป็นเช่นนี้ประเด็นสำคัญที่จะต้องขบคิดต่อมิใช่เป็นเรื่องของความพยายามเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของ Free riders เพื่อให้เขาลดการแสวงหาประโยชน์สูงสุดลง ซึ่งก็คือการทำให้เขากลายเป็นคนไร้เหตุผล อันเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา และเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่ประเด็นที่น่าสนใจกว่าก็คือ จะจัดการอย่างไรกับ Free riders เพื่อให้พวกเขายินยอมแบกรับต้นทุนหรือออกแรงและออกเงินร่วมกัน เนื่องจากในการผลิตทรัพย์สินสาธารณะนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกจำนวนมาก แต่หากมีสมาชิกประเภท Free riders ดำรงอยู่เป็นจำนวนมาก ย่อมส่งผลให้การผลิตทรัพย์สินสาธารณะนั้นขาดประสิทธิภาพ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลต่อจำนวนของ Free riders มีอยู่ 2 ประการ คือ

ประการแรก สมาชิกที่ยากจนมีแนวโน้มที่จะวางตัวเป็น Free riders สูงกว่าสมาชิกที่มีฐานะดี เนื่องจากสมาชิกที่ยากจนจะต้องใช้ต้นทุนในการเข้าร่วมผลิตทรัพย์สินสาธารณะสูงกว่าเมื่อเทียบกับต้นทุนของสมาชิกที่มีฐานะดี จึงส่งผลให้คนยากจนเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะตัดสินใจไม่เข้าร่วมสูงกว่า ประการที่สอง กลุ่มที่มีขนาดใหญ่ มีสมาชิกจำนวนมาก มีแนวโน้มที่จะมีสมาชิกประเภทนี้จำนวนมากกว่ากลุ่มขนาดเล็ก เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มขนาดใหญ่มักคิดว่าหากตนไม่เข้าร่วมก็คงไม่เป็นไร เพราะมีสมาชิกอื่นอีกเป็นจำนวนมากที่เข้าร่วมกัน ผลักดันให้เกิดทรัพย์สินสาธารณะที่ปรารถนาได้ นอกจากนี้ภายในกลุ่มขนาด

ใหญ่ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่มักจะไม่รู้จักกัน ดังนั้นหากตนไม่เข้าร่วมก็คงไม่มีใครรับทราบ ตรงข้ามกับกลุ่มขนาดเล็กที่สมาชิกสนิทสนมกัน ซึ่งหากสมาชิกคนใดไม่เข้าร่วมสมาชิกอื่นก็จะรับรู้ทันที นำไปสู่การกดดันจากสมาชิกด้วยกันเองได้ง่ายกว่า จึงมีการเสนอทางแก้เพื่อมิให้เกิดปัญหา Free riders โดยการให้รางวัลสำหรับสร้างแรงจูงใจแก่สมาชิก เพื่อกระตุ้นให้คนเหล่านี้ได้เข้าร่วมเป็นพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมอันจะส่งผลให้การกระทำร่วมมีโอกาสประสบความสำเร็จสูงขึ้น

กล่าวโดยสรุป แม้แนวคิดกระแสหลักทั้ง 3 ต่างพยายามอธิบายถึงสิ่งที่แตกต่างกัน ภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน แต่แท้จริงแล้ว ทั้ง 3 แนวคิดต่างต้องการอธิบายสิ่งเดียวกัน คือ “มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล ดังนั้นจึงเป็นปกติธรรมดาที่พวกเขาจะแสวงหาประโยชน์สูงสุดเพื่อตัวเอง” เมื่อเป็นเช่นนี้ “จึงเป็นความไม่ฉลาดที่จะปล่อยให้ทรัพยากรร่วมถูกจัดการโดยชุมชน” เพราะข้อเท็จจริงที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ก็คือ พวกเขาจะต้องลงมือกระทำการอย่างมีเหตุผลในการตัดทวงประโยชน์จากทรัพยากรร่วม ซึ่งการกระทำด้วยเหตุผลของชาวบ้านแต่ละคนย่อมเข้ากันไม่ได้กับประโยชน์ระยะยาวของส่วนรวม ดังปรากฏให้เห็นในกรณีของการแก่งแย่งเพื่อกอบโกยประโยชน์ให้ได้มากที่สุดจากทรัพยากรร่วมที่ไร้เจ้าของ อันจะนำไปสู่สถานะเสื่อมสลายของสินทรัพย์มีค่าของส่วนรวมจนยากที่จะฟื้นตัวกลับมาเหมือนเดิม อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ทั้ง 3 แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น ต่างมีท่าทีไม่เห็นด้วยที่จะปล่อยให้ชาวบ้านมีสิทธิในการเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมได้ตามใจชอบ ด้วยเหตุผลที่เชื่อว่าชาวบ้านต่างเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและกอบโกยประโยชน์ใส่ตัวโดยไม่มีคำนึงถึงรับผิดชอบต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมา กับส่วนรวม

ดังนั้นเมื่อผู้ที่เกี่ยวข้องขาดความเชื่อมั่นและไม่เห็นถึงสิทธิของชุมชนที่จะร่วมกันจัดการทรัพยากรร่วมที่อยู่ในเขตชุมชนของพวกเขาเองได้ จึงเกิดผู้กระทำการภายนอกชุมชนเข้ามาจัดการแทน ซึ่งผู้ที่กระทำการแรกสุด แน่นอนหนีไม่พ้นภาครัฐหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง (Ostrom, 2010) ซึ่งแนวคิด

ดังกล่าวเสนอว่า เป็นหน้าที่ของทางราชการอยู่แล้วที่จะต้องดูแลประโยชน์สาธารณะ นอกจากนี้บุคลากรของหน่วยงานราชการยังเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการประโยชน์สาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังสามารถจัดการให้เป็นไปตามแบบแผนและกระบวนการที่เหมาะสมแบบเดียวกัน ซึ่งนอกจากมีบุคลากรที่พร้อมแล้ว หน่วยงานราชการยังมีงบประมาณและเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆที่เอื้อให้เกิดการจัดการทรัพยากรร่วมอีกด้วย

แน่นอนที่สุด เมื่อพิจารณาในระดับประเทศ จะพบว่าทรัพยากรร่วมมีจำนวนมากมายมหาศาล และกระจัดกระจายอยู่ในภูมิภาคต่างๆ เกินความสามารถของรัฐที่จะเป็นผู้ดูแลได้ทั้งหมด เมื่อเป็นเช่นนี้รัฐจึงส่งเสริมให้ผู้ประกอบการเอกชนเข้ามาบริหารจัดการในทรัพยากรร่วมบางประเภทและในบางพื้นที่ได้ โดยการให้สัมปทาน หรือให้เช่า หรือโอนกรรมสิทธิ์ เพื่อแปลงทรัพย์สินที่ไร้เจ้าของไปให้เอกชนนำไปดำเนินการ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวจะมีประโยชน์ เพราะจะทำให้ผู้ประกอบการเอกชนกลายเป็นเจ้าของ อันจะก่อให้เกิดอำนาจในการดำเนินการและเกิดความรับผิดชอบต่อทรัพยากรร่วมดังกล่าว การจัดการโดยภาคเอกชนจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพ เนื่องจากภาคเอกชนมีเงินทุน ใช้เครื่องจักร และมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถกีดกันบุคคลภายนอกมิให้เข้าไปใช้ประโยชน์ได้อย่างชอบธรรมอีกด้วย

วาทกรรมหลักนี้ได้ครอบงำและมีอิทธิพลเหนือความเชื่อในการพัฒนาของประเทศต่างๆ ทั่วโลกมาเป็นระยะเวลายาวนานในช่วงศตวรรษที่ 20 เป็นวาทกรรมที่สอดคล้องกับความรู้ทางวิชาการที่ร่ำเรียนและปลูกฝังกันมาในแวดวงผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิค (เทคโนโลยี) ภาคราชการในประเทศไทยเช่นเดียวกัน เป็นความเชื่อที่ไม่เคยถูกตั้งคำถามหรือมีข้อสงสัย และเชื่ออย่างสนิทใจว่าทรัพยากรร่วมเป็นทรัพย์สินมีค่าที่ไม่มีเจ้าของ ดังนั้นจึงไม่มีเจ้าภาพที่จะรับผิดชอบ ทรัพยากรดังกล่าวหากปล่อยทิ้งไว้ก็จะถูกชาวบ้านเข้าไปใช้สอยอย่างไม่รับผิดชอบ ไร้ประสิทธิภาพ และไม่ยั่งยืน เช่น หากปล่อยให้ชาวบ้านเข้า

ไปหาประโยชน์จากป่าได้ตามความพึงพอใจ ก็จะส่งผลให้ชาวบ้านตัดไม้ทำลายป่าจนเตียนโล่ง หรือหากปล่อยให้ชาวบ้านจับปลาในลำคลองได้ตามความพึงพอใจ ก็จะส่งผลให้ชาวบ้านจับแม่กระทิงปลาเล็กปลาน้อยจนกระทั่งสูญพันธุ์ในที่สุด ด้วยเหตุนี้ภาครัฐจึงไม่ควรปล่อยทรัพยากรร่วมให้อยู่ในกำมือของชาวบ้าน แต่จะต้องนำมาอยู่ภายใต้การดูแลของรัฐในรูปแบบของป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ และป่าอนุรักษ์ เป็นต้น โดยกำหนดขอบเขตของพื้นที่ป่าให้ชัดเจนเพื่อนำมาเป็นทรัพยากรของรัฐ อันเป็นการมอบอำนาจแก่รัฐในฐานะเป็นเจ้าของรับผิดชอบดูแลทรัพยากรของชาติ นอกจากนี้รัฐยังมีทางเลือกในการนำป่าไม้ที่เห็นว่าเสื่อมโทรมจำนวนมากออกมาให้สัมปทานแก่กลุ่มทุนทั้งหลายเพื่อปลูกสวนป่าเศรษฐกิจ อันจะก่อให้เกิดผลดีต่อการเพิ่มพื้นที่ป่าและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจไปพร้อมๆ กัน

อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายดังกล่าวของรัฐในช่วงศตวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันนี้ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าไม่บรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ อาทิ ป่าไม้ ภูเขา น้ำตก สัตว์ป่า แม่น้ำ ป่าชายเลน ชายหาด และมหาสมุทร ต่างถูกทำลายและเสื่อมสภาพลงอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้นโยบายการให้สัมปทานแก่ผู้ประกอบการเอกชนเพื่อนำไปลงทุนปลูกสวนป่าเศรษฐกิจ กลับถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากสื่อมวลชนและนักอนุรักษ์มาเป็นเวลายาวนานว่า เป็นกลยุทธ์ในการปิดล้อมพื้นที่ป่าเพื่อตัดไม้ที่เหลือ นอกจากนี้ยังไม่ก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่าตามที่กล่าวอ้างแต่ประการใด

วาทกรรมหลักที่ปฏิเสธสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วมโดยชุมชนดังกล่าวนี้ เป็นแนวคิดที่สวนทางกับผลการวิจัยเชิงประจักษ์ของอีลินอร์ ออสโตรม (Elinor Ostrom) อย่างสิ้นเชิงที่พบว่าชาวบ้านมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรร่วมที่ไม่ระบุเจ้าของที่อยู่ภายในของชุมชนของพวกเขาได้ และไม่เห็นด้วยกับแนวคิดที่เชื่อกันว่าชาวบ้านเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัวและขาดความรับผิดชอบในทุกๆ สถานการณ์ จึงได้มีการค้นคว้าและทำวิจัยภาคสนาม

อย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนานตลอดชีวิตที่เธอสอนหนังสืออยู่ที่ Indiana University เพื่อต้องการพิสูจน์ให้ชาวโลกได้เห็นว่ามีจริงแล้วชุมชนควรมีสติธิในการจัดการทรัพยากรในชุมชนด้วยตนเอง และในหลายชุมชนก็พิสูจน์ได้ว่าพวกเขามีความสามารถในการจัดการทรัพยากรร่วมของพวกเขาเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

### **แนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมโดยชุมชนของ อีลินอร์ ออสตรอม (Elinor Ostrom)**

มโนทัศน์การจัดการทรัพยากรร่วมของ อีลินอร์ ออสตรอม ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากหลากหลายแนวคิดในการนำมาพัฒนามโนทัศน์การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน โดยได้เปิดกว้างอย่างมากเพื่อรับเอาแนวคิดทฤษฎีที่หลากหลายมาใช้ประโยชน์ และยังมี ความสนใจศึกษาค้นคว้าในหลากหลายสาขาวิชา ทั้งในแง่ของ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นต้น รวมทั้งยังใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่หลากหลายในการทดสอบทฤษฎีการจัดการทรัพยากรร่วม ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ การศึกษาเฉพาะกรณี การศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างกรณี การสร้างทฤษฎีจากฐานราก (Grounded theory) และการวิจัยแบบทดลอง (Experimental research) เป็นต้น (Poteete et al., 2009) ออสตรอม มองว่า ในการศึกษาระดับลึกเกี่ยวกับ “การจัดการทรัพยากรร่วมโดยชุมชน” นั้นจำเป็นต้องทำความเข้าใจมโนทัศน์ “พฤติกรรมร่วม” (Collective action) อย่างละเอียดโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความร่วมมือ (Cooperation) ของสมาชิกชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมให้บรรลุผลและทุกคนได้รับประโยชน์ร่วมกันในระยะยาว

ในขณะที่ทฤษฎีการตัดสินใจเลือกที่มีเหตุผล (Rational choice theory) เน้นอนว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลและคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดระยะสั้นของตน อันนำไปสู่การแย่งชิงทรัพยากรร่วมจนเสื่อมโทรมที่มีให้เห็นอยู่ทั่วไป

ไม่ว่าจะเป็นการจับปลาโดยใช้ตาข่ายขนาดเล็ก หรือการล่าสัตว์จนสูญพันธุ์ แม่นอนที่สุดออสเตรอมย์อมไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีดังกล่าว แต่เธอกลับมองว่าแท้จริงแล้วการกระทำของคนเรามีได้วางอยู่บนการตัดสินใจที่ใช้เหตุผลอย่างสมบูรณ์เสมอไป เนื่องจากภายใต้สถานการณ์ที่จะต้องมีการตัดสินใจนั้น บางครั้งคนเราก็มักเข้าถึงข้อมูลได้อย่างจำกัด เนื่องจากได้รับข้อมูลไม่ครอบคลุมหรือสมบูรณ์มากพอ นอกจากนี้ในการตัดสินใจยังมีด้านอารมณ์และความรู้สึกต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องอีกด้วย (Ostrom, 1998)

โดยทั่วไป “ความร่วมมือ” นั้นเกิดขึ้นด้วยปัจจัยหลายประการ แต่ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญและมีอาจหลีกเลี่ยงได้ นั่นก็คือ “การสื่อสารระหว่างสมาชิก” ในทางตรงข้ามหากสมาชิกขาดการสื่อสารต่อกันก็จะส่งผลให้ไม่เกิดความร่วมมือ นั่น ดังจะเห็นได้จากแนวคิดเกมการตัดสินใจแบบเอาตัวรอดของนักโทษ ซึ่งได้สมมติให้นักโทษ 2 คน ไม่มีโอกาสสื่อสารระหว่างกัน เพื่อป้องกันมิให้เกิดความร่วมมือระหว่างกัน ยิ่งกว่านั้นการสื่อสารไม่เพียงแต่เปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายแลกเปลี่ยนข้อมูลและคิดวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกันเท่านั้น ประเด็นที่สำคัญกว่าของการสื่อสารและเป็นหัวใจของความร่วมมือ ก็คือ “การสร้างความไว้วางใจ” (Trust) เนื่องจากความไว้วางใจเป็นพื้นฐานสำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดการหันมาคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว ซึ่งความไว้วางใจเกิดจากกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อทุกๆ ฝ่ายมีโอกาสพบปะพูดคุยกันบ่อยๆ จะนำไปสู่ความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัย (Reciprocity) ส่งผลให้เกิดความน่าเชื่อถือ (Reputation) และก่อรูปเป็นความไว้วางใจ (Trust) กระบวนการดังกล่าวส่งผลให้สมาชิกตระหนักและให้ความสำคัญกับประโยชน์ร่วมระยะยาวมากขึ้น อันจะนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างกัน ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวจะก่อให้เกิดพลังในการผลิตทรัพย์สินสาธารณะ (Public goods) ที่เป็นประโยชน์ต่อทุกๆ คนร่วมกัน (Ostrom, 1998) ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

อย่างไรก็ดีตัวแปรที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ “ขนาดของกลุ่ม” กล่าวคือ ถ้ากลุ่มมีขนาดใหญ่จะกลายเป็นอุปสรรคในการปฏิสังสรรค์ที่ครอบคลุมและใกล้ชิด อันตรงกันข้ามกับกลุ่มขนาดเล็กจะส่งผลให้สมาชิกมีโอกาสใน “การสื่อสารแบบเผชิญหน้า” (Face to face communication) หรือการพูดคุยแบบใกล้ชิดและสนิทสนมกันมากขึ้น โอกาสในการเกิด Free riders จึงมีน้อย และการสื่อสารแบบใกล้ชิดกันบ่อยๆ จะส่งผลให้โอกาส “ทำข้อตกลงที่มีต้นทุนต่ำ” (Cost of arriving at agreement) นอกจากนี้ การสื่อสารแบบเผชิญหน้าที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องรวมถึงการบรรลุข้อตกลงร่วมกันระหว่างสมาชิกจะส่งผลให้เกิดบรรทัดฐานร่วม (Development of shared norms) และ “บรรทัดฐานร่วม” ที่ก่อรูปร่างขึ้นนั้นก็จะเป็นกรอบและแนวทางในการปฏิสังสรรค์ครั้งต่อไปของสมาชิก รวมทั้งเอื้ออำนวยให้ความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยดำเนินต่อไป (Ostrom, 1998)

นอกจากนี้ออสโตรมยังได้เพิ่มตัวแปรเพิ่มอีก 3 ตัว ได้แก่ ตัวแปรแรก “ข้อมูลการกระทำในอดีต” (Information about past action) ซึ่งโดยทั่วไป ข้อมูลดังกล่าวได้รับมาจากประสบการณ์การสื่อสารอย่างใกล้ชิดระหว่างสมาชิก ภายในชุมชน โดยข้อมูลการกระทำในอดีตจะส่งผลต่อความน่าเชื่อถือ และความไว้วางใจ ตัวแปรที่สองคือ “การมองระยะยาว” (Long time horizon) การที่สมาชิกมุ่งเน้นผลประโยชน์ระยะยาว จะทำให้พวกเขาคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมหรือผลประโยชน์ร่วม อันจะส่งผลต่อพฤติกรรมถ้อยทีถ้อยอาศัยของพวกเขาให้ดำเนินการต่อไป อันตรงข้ามกับสมาชิกที่คำนึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวระยะสั้น ที่ทำให้เขาตัดช่องน้อยแต่พอตัว และเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางในการรับผลประโยชน์ และตัวแปรสุดท้าย คือ “การผลิตทรัพยากรสินสาธารณะที่มีต้นทุนต่ำ” (Low-cost production function) ซึ่งต้นทุนในการผลิตสินสาธารณะต่ำนั้นเกิดจากการใช้ทรัพยากรภายในท้องถิ่นเป็นหลัก โดยต้นทุนการผลิตต่ำดังกล่าวจะส่งผลให้การดำเนินการผลิตทรัพยากรสินสาธารณะร่วมกันระหว่างสมาชิกสามารถดำเนินไปได้โดยง่าย (Ostrom, 1998)

อย่างไรก็ตาม ออسترอมมองว่าตัวแปรเกี่ยวกับ “การถ้อยที่ถ้อยอาศัย” “ความเชื่อถือ” “ความไว้วางใจ” และ “ความร่วมมือ” ต่างเป็น “แนวคิดเชิงพฤติกรรม” (Behavioral approach) ออسترอมเห็นว่า “ทฤษฎีการจัดการทรัพยากรร่วม” นั้นไม่ควรอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดเชิงพฤติกรรมเท่านั้น แต่ควรจะพัฒนาต่อไปเพื่อยกระดับแนวคิดดังกล่าวให้กลายเป็น “แนวคิดเชิงสถาบัน” (Institutionalism approach) โดยแนวคิดเชิงสถาบัน จะมุ่งให้การอธิบายเกี่ยวกับ “สถานการณ์ของการกระทำ” (Action situation) ที่อยู่ภายใต้บริบทการบังคับใช้ กฎระเบียบ ข้อบังคับ และข้อตกลงร่วม ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการศึกษาถึงการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน

จากการศึกษาถึงการจัดการทรัพยากรร่วมโดยชุมชน โดยผ่านกรอบแนวคิดเชิงสถาบันเป็นประเด็นสำคัญที่ได้นำออسترอมไปสู่ข้อสรุปที่ว่า “ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรร่วมภายในชุมชนของพวกเขาได้” อันตรงข้ามกับแนวคิดกระแสหลักทั้ง 3 แนวคิดที่มองว่า หากปล่อยให้ทรัพยากรร่วมตกอยู่ในมือของชาวบ้านก็จะทำให้ทรัพยากรร่วมเสื่อมโทรมและสูญสลายไปในที่สุด เนื่องจากชาวบ้านต่างตกตวงผลประโยชน์จากทรัพยากรร่วมเพื่อประโยชน์ส่วนตนสูงสุดโดยไม่รับผิดชอบต่อส่วนรวม

แม้ว่าทั้ง 3 แนวคิดกระแสหลักที่กล่าวมาข้างต้นจะไม่ผิด แต่ไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรร่วมโดยชุมชนได้ ดังจะได้พิจารณาตามลำดับ คือแนวคิดแรก “โศกนาฏกรรมของทรัพยากรร่วม” ซึ่งมีความเชื่อว่า ชาวบ้านต่างเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน อันทำให้พวกเขารีบเร่งกอบโกยจนทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรม แนวคิดนี้ไม่ผิดถ้าอธิบายภายใต้บริบทให้ทุกคนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในทรัพยากรร่วมได้ตามอำเภอใจโดยไม่มีการจัดการ ในทำนองเดียวกับแนวคิดที่สอง คือ “ตรรกะของการกระทำร่วม” ที่มองว่าในการกระทำร่วมของชาวบ้านนั้น มักจะหนีไม่พ้นจะมี “คนกินแรงเพื่อน” แนวคิดนี้ก็ไม่ผิดหากนำไปอธิบายในบริบทที่ขาดระบบการจัดการที่เหมาะสม อันส่งผลให้สมาชิกบางคนไม่ให้ความร่วมมือ ส่วนแนวคิดสุดท้าย “เกม

การตัดสินใจแบบเอาตัวรอดของนักโทษ” เกมดังกล่าวสร้างเงื่อนไขให้นักโทษมีโอกาสร่วมมือกันได้ เนื่องจากถูกปิดกั้นไม่ให้พบปะกัน ดังนั้นเมื่อสมาชิกขาดการติดต่อสื่อสารต่อกัน จึงเป็นไปได้ที่จะเกิดความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนให้บรรลุประโยชน์ของทุกฝ่ายร่วมกัน

ดังนั้นจึงสรุปในภาพรวมได้ว่า ทั้ง 3 แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น ต่างมองว่าการจัดการทรัพยากรร่วมจะต้องล้มเหลวภายใต้บริบทที่สมาชิกแต่ละคนต่างเป็นอิสระต่อกัน ไม่มีการประสานความร่วมมือระหว่างกัน กล่าวอีกแง่หนึ่ง ก็คือแนวคิดทั้ง 3 นั้นมองว่า “หากปล่อยให้ชาวบ้านมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน โดยไม่มีการจัดการ ก็จะส่งผลให้ทรัพยากรร่วมเสื่อมคลายอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้” แต่แนวคิดเหล่านี้ยังไม่ได้ให้คำตอบว่า “ถ้าให้ผู้ใช้ประโยชน์ร่วมมือกันจัดการผ่านการสร้างกฎระเบียบที่ยอมรับร่วมกัน พวกเขาจะสามารถจัดการทรัพยากรร่วมได้สำเร็จ โดยให้ทุกคนได้รับประโยชน์อย่างยั่งยืนได้หรือไม่” ในแง่นี้จึงถือว่าแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมของออสโตรมเป็นคุณภาพการอันยิ่งใหญ่ที่ได้เติมช่องว่างทางวิชาการที่ขาดหายไป

กล่าวโดยสรุป ผลการศึกษาของออสโตรม ทำให้ได้ข้อยืนยันว่า ชุมชนในฐานะเป็นสถาบัน ควรมียุติธรรมและความสามารถในการจัดการทรัพยากรร่วมให้สำเร็จได้ โดยพวกเขาจะต้องร่วมมือกันบริหารจัดการ ผ่านการกำหนดกติกาและกำกับติดตามให้มีการปฏิบัติตามกติกา โดยมีองค์ประกอบของการจัดการทรัพยากรร่วมอย่างน้อย 8 องค์ประกอบ (Ostrom, 2010) ดังต่อไปนี้

- 1) การระบุขอบเขตที่เกี่ยวข้อง (Boundaries) ประกอบด้วย 2 ด้าน ได้แก่ (1) ขอบเขตผู้มีสิทธิ์ใช้ประโยชน์ ในที่นี้หมายถึงชาวบ้านในชุมชน (User boundaries) กล่าวคือ ต้องมีการระบุให้ชัดเจนว่าใครหรือชาวบ้านกลุ่มใดเป็นผู้มีสิทธิ์ใช้ประโยชน์ และใครหรือกลุ่มไม่มีสิทธิ์ใช้ประโยชน์ เพราะเหตุใด ทั้งนี้สมาชิกภายในชุมชนทุกคนจะต้องเข้าใจและให้การยอมรับร่วมกัน และ (2) ขอบเขตของทรัพยากรร่วม (Resource boundaries) ในชุมชน กล่าวคือ ต้องระบุเขตแดนของทรัพยากรร่วมนั้นๆ ที่ชุมชนมีสิทธิในการเข้าไปจัดการ

และรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งทรัพยากรร่วมดังกล่าวต้องแยกออกจากสภาพแวดล้อมทางนิเวศสังคมที่อยู่ภายนอกอย่างชัดเจน

2) ความสอดคล้องของกฎระเบียบต่างๆ (Congruence) ที่ร่วมกันกำหนดขึ้นมา ประกอบด้วย 2 ด้าน คือ (1) ความสอดคล้องระหว่างกฎระเบียบกับสภาวะเงื่อนไขท้องถิ่น (Congruence with local conditions) หมายถึงกฎระเบียบที่ระบุเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษาทรัพยากรร่วมจะต้องสอดคล้องกับบริบทสังคมและสภาพทางธรรมชาติของชุมชน และ (2) การระบุถึงสิทธิในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรร่วมจะต้องสอดคล้องกับความรับผิดชอบในการบำรุงรักษา (Appropriation and provision) กล่าวคือควรมีการระบุให้ชัดเจนว่า สมาชิกชุมชนผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมในปริมาณมากจะต้องแบกรับภาระต้นทุนในการบำรุงรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรร่วมดังกล่าวมากตามไปด้วย ส่วนสมาชิกชุมชนที่ใช้ประโยชน์น้อยก็ควรแบกรับต้นทุนน้อยลงตามสัดส่วนเพื่อไม่ให้เกิดการได้เปรียบหรือเสียเปรียบอันจะนำมาซึ่งข้อขัดแย้งใหม่ที่ไม่พึงประสงค์ในชุมชน

3) การเปิดกว้างและการกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกัน (Collective choice arrangements) หมายความว่าในกระบวนการจัดทำกฎระเบียบและข้อบังคับเกี่ยวกับการจัดทรัพยากรร่วมของชุมชนนั้น ควรมีการระดมให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนมีสิทธิ์ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบดังกล่าวด้วยอย่างเท่าเทียม

4) การกำกับติดตามและสอดส่องดูแล (Monitoring) ในกระบวนการจัดการทรัพยากรร่วมที่ชุมชนจะต้องมีระบบการกำกับติดตามและสอดส่องดูแลอันประกอบด้วย 2 ด้าน ได้แก่ (1) กำกับติดตามสมาชิกชุมชนผู้ใช้ประโยชน์ (Monitoring users) โดยสอดส่องการใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษาเพื่อให้เป็นไปตามกฎระเบียบที่ร่วมกันกำหนด และ (2) มีระบบการสอดส่องดูแลสภาพของทรัพยากรร่วมในชุมชน (Monitoring resource) เช่น ตรวจสอบว่ามี การตัด

ไม่ในป่าโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือไม่ เป็นต้น ซึ่งชุมชนจะต้องมีการมอบหมายหน้าที่ให้แก่สมาชิกเพื่อรับผิดชอบในการเดินลาดตระเวนเพื่อตรวจสอบสภาพของป่าอย่างสม่ำเสมอ และเท่าเทียมกัน

5) การลงโทษผู้ละเมิดกฎระเบียบจากเบาไปหาหนัก (Graduated sanctions) หมายถึง ในการจัดการทรัพยากรร่วมในชุมชนนั้น จะต้องมีการลงโทษสมาชิกชุมชนผู้กระทำผิดที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบเพื่อมิให้มีการกระทำ ความผิดซ้ำ และเพื่อมิให้สมาชิกอื่นเอาเป็นเยี่ยงอย่าง โดยมีการลงโทษตามกฎระเบียบที่ร่วมกันกำหนดอย่างจริงจังและยุติธรรม โดยให้เริ่มจากการลงโทษสถานเบาไปหาหนักตามลำดับ

6) กลไกการจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพ (Conflict resolution mechanism) ปกติในการจัดการทรัพยากรร่วมมักจะมี ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกชุมชนเกิดขึ้นอยู่เนื่อง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกชุมชนที่มีความเห็นไม่ตรงกัน หรือมีผลประโยชน์ไม่สอดคล้องกัน อย่างไรก็ตามในกรณีที่เกิดความขัดแย้งขึ้น จะต้องมีการจัดการความขัดแย้งที่รวดเร็ว ทุกฝ่ายได้รับความเป็นธรรมและให้การยอมรับ ใช้ต้นทุนในการจัดการต่ำ และสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นชุมชน

7) สิทธิในการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนจะต้องได้รับการยอมรับจากภาครัฐหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง (Minimal recognition of rights) ทั้งนี้หากภาครัฐไม่เห็นด้วย ย่อมส่งผลให้การจัดการทรัพยากรร่วมประสบกับปัญหาและอุปสรรคเป็นจำนวนมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ชุมชนต้องแสวงหาการยอมรับจากภาครัฐในการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยอมรับจากภาครัฐหรือหน่วยงานราชการเกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชนในการบัญญัติกฎระเบียบ การใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษาทรัพยากรร่วมของชุมชน

8) การเชื่อมโยงชุมชนสู่ระบบที่ใหญ่กว่า (Nested enterprises) กล่าวคือชุมชนจะต้องเชื่อมโยงระบบการจัดการทรัพยากรร่วมของพวกเขาเข้าสู่

ระบบนิเวศสังคมที่ใหญ่กว่า โดยผ่านการจัดการภาคีเครือข่ายที่มีหลายๆ ศูนย์ เพื่อเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านสามารถจัดการตนเองได้อย่างแท้จริงโดยมีภาคีอื่นๆ ให้การสนับสนุน (Sarker et al., 2015)

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีการจัดการทรัพยากรร่วมโดยชุมชนที่ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบดังกล่าว นั้น เป็นทฤษฎีที่วางอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดเชิงสถาบัน ทฤษฎีดังกล่าวได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียง โดยมีนักวิชาการนำไปใช้เป็นการรอบในการศึกษากันอย่างกว้างขวาง ทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา ยุโรป แอฟริกา ลาตินอเมริกา และเอเชีย โดยมีการนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในการทำงานชุมชนภายใต้บริบทของชุมชนที่แตกต่างกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

### **วิพากษ์ข้อจำกัดของแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วม**

อย่างไรก็ดี ภายหลังที่ อีลินอร์ ออสโตรม ได้เผยแพร่แนวคิดของเธอ อย่างเป็นระบบในทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ผลงานของเธอได้รับการต้อนรับ จนทำให้เธอมีชื่อเสียงอย่างมาก มีการจัดตั้งสำนักวิจัยระดับชาติในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวาง มีกลุ่มคนที่หลากหลายเข้าร่วมในการศึกษาวิจัยเป็นจำนวนมาก ทั้งภายในสหรัฐอเมริกาเองและในต่างประเทศแถบแอฟริกา ลาตินอเมริกา ยุโรป และเอเชีย ต่อมาจึงได้ร่วมกันจัดตั้งสมาคมทางวิชาการระหว่างประเทศที่ชื่อว่า “The International Association for the Study of Common Property” ขึ้น ในปี 1989 หลังจากนั้นสมาคมได้มีการจัดสัมมนาเป็นประจำทุกปี จนนำไปสู่การจัดทำวารสารวิชาการที่ชื่อว่า “International Journal of the Commons” โดยออกฉบับแรกในปี 2007 (Laerhoven & Ostrom, 2007)

อย่างไรก็ตาม กระแสการวิพากษ์แนวคิด อีลินอร์ ออสโตรม ก็ปรากฏให้เห็นอยู่บ่อยๆ ดังเช่น Araral (2014) ได้วิพากษ์แนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วม ด้วย 8 องค์ประกอบนั้นเหมาะกับการนำไปใช้กับชุมชนขนาดเล็กมากกว่า

เนื่องจากในชุมชนขนาดเล็กสมาชิกรู้จักกันเป็นอย่างดี มีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน มีการสื่อสารแบบเผชิญหน้า ดำรงชีวิตแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย และไว้วางใจต่อกัน อันนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างกันได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึง การจัดการทรัพยากรร่วมจึงสามารถดำเนินการได้โดยไม่ยากภายในชุมชนที่มีลักษณะดังกล่าว เนื่องจากสมาชิกทุกคนต่างรับรู้และตระหนักร่วมกันถึงขอบเขตของทรัพยากรร่วมที่พวกเขาได้รับผิดชอบในการดูแลร่วมกัน โดยชุมชนขนาดเล็กสามารถกำหนดแก้ไข และปรับปรุงข้อตกลง หรือระเบียบข้อบังคับที่สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมและทุกคนยินดีปฏิบัติตาม ทุกคนยอมรับระบบการลงโทษในกรณีที่มีการละเมิดต่อข้อตกลงร่วมได้ โดยมองว่าแนวคิด 8 องค์กรประกอบดังกล่าว ไม่สามารถนำไปใช้ได้ในกรณีของพื้นที่ขนาดใหญ่ในระดับภาค ระดับประเทศ หรือระดับโลก เนื่องจากผู้คนไม่สามารถที่จะปฏิสังสรรค์แบบเผชิญหน้าต่อกันได้อย่างกว้างขวาง อันทำให้ไม่สามารถกำหนดระเบียบข้อบังคับที่ทุกคนมีส่วนร่วมและทุกคนให้การยอมรับร่วมกันได้ จึงกล่าวได้ว่าทรัพยากรร่วมที่มีขนาดใหญ่ไม่สามารถปล่อยให้ประชาชนจัดการตนเองได้ ดังจะพบเห็นตัวอย่างรูปธรรมเป็นจำนวนมาก ทั้งในแง่ของแม่น้ำที่ไหลผ่านหลายจังหวัดหรือหลายประเทศ มหาสมุทรที่เชื่อมโยงทวีปต่างๆ เข้าด้วยกัน คลื่นความถี่ ภูเขาขนาดใหญ่ ชายหาดอันกว้างใหญ่ไพศาล เป็นต้น ดังนั้นเมื่อทรัพยากรร่วมมีขนาดใหญ่ที่ประชาชนไม่สามารถจัดการร่วมกันโดยพวกเขาเองได้ และหากปล่อยทิ้งไว้ให้ใครๆ ก็สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ ผลที่จะเกิดขึ้นตามมาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ก็คือ “โคกนาฏกรรมของทรัพยากรร่วม” ตามคำทำนายของ Hardin และเมื่อระบบการจัดการโดยตนเอง ไม่สามารถนำมาใช้ได้ ในกรณีของทรัพยากรร่วมขนาดใหญ่ จึงจำเป็นต้องเรียกร้องให้สิทธิอำนาจภายนอก (External authority) เข้ามาดำเนินการแทน เช่น หน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรระหว่างประเทศ เป็นต้น

นักวิชาการที่วิพากษ์ออสตรอม อีกท่านหนึ่งที่น่าสนใจ คือ Agrawal (2003) โดยเสนอว่าทั้ง 8 องค์กรประกอบของแนวคิดในการจัดการทรัพยากรร่วม

แม้ว่าจะมีความสำคัญและอาจถือว่าเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น แต่ก็ยังเป็นเงื่อนไขที่ไม่เพียงพอ ดังจะพบว่าในชุมชนหลายแห่งแม้ปฏิบัติตามแนวคิดของออสโตรอมทั้ง 8 องค์ประกอบ แต่ยังพบว่าการจัดการทรัพยากรร่วมของพวกเขาไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากแต่ละชุมชนต่างมีบริบทที่แตกต่างกัน ดังนั้นความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนยังขึ้นอยู่กับตัวแปรด้านบริบทและตัวแปรอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมากไม่น้อย เช่น นโยบายของภาครัฐ ทัศนคติและพฤติกรรมของข้าราชการที่เกี่ยวข้อง ภาวะผู้นำในชุมชน ปัญหาด้านชาติพันธุ์และความขัดแย้งภายในชุมชน เป็นต้น

นอกจากนี้ Agrawal (2003) ยังมีความเห็นว่า การนำแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมทั้ง 8 องค์ประกอบของออสโตรอมไปใช้นั้น มีความเป็นไปได้สูงมากที่จะไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากชุมชนในปัจจุบันมีความเหลื่อมล้ำทางด้านต่างๆ สูงมาก และชุมชนโดยทั่วไปก็มีแนวโน้มที่มีความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่สูงขึ้น อันส่งผลให้การเข้าถึงทรัพยากรร่วมระหว่างสมาชิกในชุมชนที่มีความแตกต่างกันโดยพื้นฐานอยู่แล้ว กล่าวคือผู้มีอำนาจสูงย่อมเข้าถึงทรัพยากรร่วมได้มากกว่า และเป็นฝ่ายกีดกันมิให้ครอบครัวของคนชายขอบเข้าถึงทรัพยากรร่วมได้ ขณะเดียวกันการเข้าถึงทรัพยากรร่วมของผู้มีอำนาจ จะส่งผลให้พวกเขาสามารถสะสมความมั่งคั่งและเพิ่มพูนอำนาจให้สูงขึ้นเรื่อยๆ

ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงแนวความคิดเห็นของ Araral (2014) และ Agrawal (2003) จะพบว่า ข้อวิจารณ์ของพวกเขามีประโยชน์และน่าสนใจอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาเหล่านี้ต่างก็เป็นสิ่งที่ออสโตรอมให้ความตระหนักมาก่อนทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นขนาดของชุมชน และความไม่สมมาตรหรือความเหลื่อมล้ำในด้านต่างๆ ผลประโยชน์และทรัพยากร รวมทั้งบริบทอื่นๆ ที่เป็นข้อจำกัดที่ทำให้การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนประสบความสำเร็จลดลง แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมทั้ง 8 องค์ประกอบของออสโตรอม ก็ยังคงมีประโยชน์ในแง่ที่เป็นเงื่อนไขจำเป็น ดังนั้นในการศึกษาเชิงประจักษ์ นักวิจัย หรือนักปฏิบัติการชุมชนนอกจากจะนำ

แนวคิด 8 องค์ประกอบไปประยุกต์ใช้อย่างยืดหยุ่นแล้ว ควรจะต้องทำการศึกษาถึงตัวแปรทางด้านบริบทอันเฉพาะเจาะจงอื่นๆ เพื่อใช้ประกอบการอธิบายถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวของการจัดการทรัพยากรร่วมเป็นรายกรณีอีกด้วย (Andersson & Ostrom, 2008)

### สรุป

การส่งเสริมชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วม เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญและได้รับความสนใจจากแวดวงวิชาการและภาคปฏิบัติการณ์ทั่วโลก อย่างไรก็ตามการอธิบายถึงเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวนี้ในสังคมไทยกลับเจียบหายไปอย่างน่าเสียดาย เนื่องจากพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเกือบร้อยปีที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดวาทกรรมหลักที่ให้ความสำคัญกับระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล และบทบาทของภาครัฐในการจัดการทรัพยากรสาธารณะ วาทกรรมหลักดังกล่าวทำหน้าที่เก็บกีดปิดกั้นวาทกรรมย่อยที่แตกต่าง อันทำให้นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในภาคปฏิบัติโดยทั่วไปมองไม่เห็นความสำคัญของสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วม กระนั้นก็ตามในปัจจุบันนี้ประเทศต่างๆ ทั่วโลก ต่างก็ยังคงมีทรัพยากรร่วมที่จัดการโดยชุมชนในรูปแบบต่างๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น ป่าชายเลน ป่าชุมชน แม่น้ำ ลำคลอง น้ำใต้ดิน สัตว์ป่า สัตว์น้ำ เป็นต้น ซึ่งหากไม่มีระบบการจัดการที่ดีอาจก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมรวมทั้งนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ได้ในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลายๆ พื้นที่ของสังคมไทยที่ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นจำนวนมากไม่น้อยยังคงดำรงชีพด้วยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมมาอย่างยาวนาน

การนำเสนอในบทความนี้ เริ่มต้นด้วยการอธิบายถึงเหตุผลของวาทกรรมหลักที่ครอบงำสังคม ไม่เห็นด้วยกับการกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วมของพวกเขาเอง วาทกรรมหลักดังกล่าวประกอบด้วยแนวคิดโศกนาฏกรรมของการจัดการทรัพยากรร่วม (The tragedy of the common) แนวคิดเกมการตัดสินใจแบบเอาตัวรอดของนักโทษ (The

prisoner's dilemma game) และแนวคิดที่ว่าด้วยตรรกะการกระทำร่วม (The logic collective action) ซึ่งแนวคิดทั้ง 3 ที่กล่าวมาข้างต้น มองว่าหากปล่อยให้ทรัพยากรร่วมตกอยู่ในมือ หรือเป็นสิทธิของชาวบ้านที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ร่วม ก็จะทำให้พวกเขาเข้าไปตักตวงผลประโยชน์จนทำให้ทรัพยากรร่วมของชุมชนสูญหายไปในที่สุด ด้วยเหตุนี้แนวคิดกระแสหลักจึงเสนอให้รัฐเข้าไปจัดการและ/หรือสนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้าไปดำเนินงานโดยผ่านการสัมปทาน การเช่า หรือการถ่ายโอนกรรมสิทธิ์เพื่อนำไปพัฒนาให้เกิดประโยชน์พร้อมๆ กับกีดกันคนนอกหรือคนอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องออกไปได้ แนวคิดกระแสหลักเชื่อว่ายุทธวิธีดังกล่าวของพวกเขาจะเป็นทางออกในการจัดการทรัพยากรสาธารณะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ในขณะที่ อีลินอร์ ออสโตรอม ได้มุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อทำการศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนานมากกว่า 40 ปี เพื่อแสดงหลักฐานเชิงประจักษ์ในการคัดค้านต่อวาทกรรมหลักดังกล่าว พร้อมๆ กับแสดงให้เห็นภาคีที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้เห็นว่าชุมชนท้องถิ่นควรมีสิทธิและมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรร่วมได้ โดยรัฐต้องให้การยอมรับ พร้อมกับถ่ายโอนอำนาจแก่ชุมชนเป็นผู้ดูแลทรัพยากรดังกล่าวร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับการบริหารท้องถิ่นแบบใหม่ที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลชุมชนตนเองในทุกขั้นตอน มิได้มองว่าองค์กรท้องถิ่นเป็นผู้พัฒนา และชาวบ้านเป็นผู้นั่งรออยู่เฉยๆ เพื่อรับการพัฒนาที่องค์กรท้องถิ่นจะนำไปมอบให้โดยที่ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมแต่ประการใด หากแต่ในทางตรงกันข้ามคือองค์กรท้องถิ่นได้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเอง โดยหันมาส่งเสริมชาวบ้านขึ้นมาเป็นบทบาทเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงชุมชน (Change agent) ของพวกเขาเองอย่างเสมอภาคกับภาคีอื่นๆ บทบาทสำคัญของรัฐบาลหรือองค์กรท้องถิ่น ก็คือ การสนับสนุนชาวบ้านให้รวมกลุ่มกันวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขปัญหาโดยพวกเขาเองโดยผ่านกระบวนการเสริมพลังชุมชน (Community empowerment) เพื่อขับเคลื่อนไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง จนกลายเป็นภาคีที่มีอำนาจต่อรองและสามารถประสานกับ

ภาคีอื่นๆ ได้อย่างเท่าเทียมและสมศักดิ์ศรี เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต่อไป

### เอกสารอ้างอิง

- Agrawal, A. (2003). Sustainable governance of common-pool resources: Context, methods, and politics. *Annual Review Anthropology*, 32, 243-262.  
<https://www.jstor.org/stable/25064829>
- Andersson, K. P., & Ostrom, E. (2008). Analyzing decentralized resource regimes from a polycentric Perspective. *Policy Sciences*, 41, 71-93. <https://doi.org/10.1007/s11077-007-9055-6>
- Araral, E. (2014). Ostrom, Hardin and the commons: A critical appreciation and a revisionist view. *Environmental Science & Policy*, 36, 11-23. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2013.07.011>
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the Commons. *Science*, 162(3859). 1243-1248. <https://doi.org/10.1126/science.162.3859.1243>
- Laerhoven, F. V., & Ostrom, E. (2007). Traditional and Trends in the study of the Commons, *International Journal of the Commons*, 1(1), 3-28. <https://doi.org/10.18352/ijc.76>
- Olson, M. (1965). *Public Goods and the Theory of Groups*. Harvard University Press.
- Ostrom, E. (1994). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.

- Ostrom, E. (1998). A behavioral approach to the rational choice theory of collective action: Presidential address, American political science association, 1997. *American Political Science Review*, 92(1), 1-22. <https://doi.org/10.2307/2585925>
- Ostrom, E. (2010). Beyond markets and states: Polycentric governance of complex economic systems. *American Economic Review*. 100(3), 641-672. <https://doi.org/10.1257/aer.100.3.641>
- Poteete, A. R., Janssen, M. A., & Ostrom, E. (2009). *Multiple methods in practice: Collective action and the commons*. Princeton University Press. [https://www.researchgate.net/publication/49956255\\_Working\\_Together\\_Collective\\_Action\\_The\\_Commons\\_and\\_Multiple\\_Methods\\_in\\_Practice\\_A\\_Poteete\\_MA\\_Janssen\\_E\\_Ostrom](https://www.researchgate.net/publication/49956255_Working_Together_Collective_Action_The_Commons_and_Multiple_Methods_in_Practice_A_Poteete_MA_Janssen_E_Ostrom)
- Sarker, A., Ikeda, T., Abe, T., & Inoue, K. (2015). Design principles for managing coastal fisheries commons in present-day Japan. *Ecological Economics*, 117(3), 32-38. <https://doi.org/10.1016/J.ECOLECON.2015.06.019>